

April 2024

Til Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag

Innspill til jordbruksforhandlingene 2024

Vi ønsker at den stolte, norske bonden skal fortsette å være nettopp det. Den stolteste bonden kommer til å være den som også tar vare på biologisk mangfold i sin forvaltning av arealer. Fremtidsretta bønder demmer opp for en naturkrise, og setter en viktig standard i kampen om arealene. Jordbrukssektoren trenger drahjelp fra myndighetene for å gjøre denne livsviktige jobben. Med gjennomslag for våre innspill, vil det bli lønnsomt for norske bønder å ta vare på naturverdier.

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	1
Overordnede innspill	2
Areal- og husdyrtilskudd	3
Det artsrike kulturlandskapet som en del av fremtidens jordbruk	4
Tilskudd til miljøtiltak	6
Produksjon av stedegne frø	7
Utvalgte kulturlandskap	8
Jordhelse	10
Fremmede arter	10
Vinn-vinn for klima og natur	11
Norske mattradisjoner	12
Myr	12
Tiltak for fugler	13
Økologisk jordbruk	13
Seterdrift	14

Overordnede innspill

I desember 2022 fikk verden en ambisiøs Naturavtale. Et av de viktigste målene er at biologisk mangfold skal være integrert i all politikk, planer og strategier for samtlige sektorer og forvaltningsnivåer. I tillegg fokuserer mål 10 konkret på arealer der det drives jordbruk, skogbruk, fiskeri og akvakultur, og at disse arealene må forvaltes bærekraftig, særlig gjennom bærekraftig bruk av naturmangfold.

Med Naturavtalen har vi fått en sterk internasjonal erkjennelse av at naturkrisen og klimakrisen må løses sammen, og at det haster. Vi trenger en rik natur for at den skal fungere godt. Bærekraftige og robuste økosystemer med et rikt naturmangfold gir oss økosystemtjenester som vi er helt avhengige av, som ren luft, rent vann, flomvern og insekter som pollinerer matplanter.

Sabima har vært med å skrive [«For naturen – sivilsamfunnets naturpolitiske løsninger frem mot 2030»](#). Rapporten inneholder et omfattende og helhetlig sett med forslag til politikk for å følge opp de konkrete delmålene i Naturavtalen som syv sivilsamfunnsorganisasjoner har stilt seg bak. Tiltakene som er foreslått for jordbruk under mål 10 sammenfaller i stor grad med våre innspill i dette innspillet og viser bredden av organisasjoner som har sammenfallende forslag til løsninger for å få et mer naturvennlig jordbruk.

Jordbrukssektoren lever av at naturen leverer og er avhengig av det biologiske mangfoldet. Det er naturlig og nødvendig at sektoren tar større eierskap til de mange løsningene som finnes i jordbruket for å ivareta livsgrunnlaget vårt. En bærekraftig matproduksjon i Norge må ta utgangspunkt i mulighetene som ligger i bruk av norske ressurser og økt grad av selvforsyning, noe som også løftes frem i Hurdalsplattformen.

Sabima ønsker at det satses på virkemidler som gir en naturvennlig avtale med regjeringen, samtidig som lønnsomheten sikres for bonden. Å ta vare på det biologiske mangfoldet kan ikke gjøres gjennom enkelte støtteordninger alene, men bevaring av natur må gjennomsyre hele jordbruket og i innretningen på priser, tilskudd og i debatten om hva norsk jordbruk skal være.

En forutsigbar økonomi hos bonden må kombineres med en langsiktig forvaltning av naturverdiene. Vi støtter bøndenes krav om å tette igjen lønnsgapet til andre lønnskakere, fordi bøndene må få betalt for å skjøtte viktige fellesinteresser. En økning i bondes inntekt er også en mulighet for å styrke den delen av samfunnsoppdraget til jordbruket som omhandler produksjon av fellesgoder, som støtte til at små og mellomstore bruk holdes i drift, det artsrike kulturlandskapet holdes i hevd, og setre tas i bruk.

Arealendringer er den største trusselen mot norsk biologisk mangfold. Dette omfatter også kulturlandskapsareal som blir liggende brakk og gror igjen, ekstensivt drevne, artsrike arealer som blir gjødslet eller på andre måter intensivt, og jordbruksarealer som gror igjen eller blir nedbygd. Arealnøytralitet innebærer netto null tap av natur, og må kombineres med å stanse tap av matjord. En god arealforvaltning må skjerme de verdifulle arealene våre, både verdifull natur og jordbruksarealer.

Sabima foreslår følgende prioriterte tiltak i jordbruksforhandlingene i 2024:

- Løsningene for et bærekraftig jordbruk fra Hurdalsplattformen må iverksettes gjennom jordbruksforhandlingene. Bærekraft må omfatte natur, klima, økonomi og sosiale forhold.
- En økning i selvforsyningsgraden må innebære at mer av de artsrike og tradisjonelle slåtte- og beitebetinga landskapet blir tatt i bruk.
- Bondens inntekt må økes for å tette inntektsgapet til resten av samfunnet, og det må særlig legges økonomisk til rette for å drive også små- og mellomstore bruk.
- Det må lages gode nok rammevilkår til at det blir økonomisk forsvarlig selv for små- og mellomstore melkeprodusenter å legge om driften til løsdrift, uten at dette krever økning i besetningen.
- En del av inntektsøkningen bør komme i form av en økt støtte til produksjon av fellesgoder.
- Jordvernet må stå sterkt. Arealnøytralitet må gjelde for naturområder og jordbruksarealer.
- Arealtilskuddet må differensieres ned på teignivå innenfor arealsonene for å dekke merkostnader ved bruk av artsrikt kulturlandskap i alle sonene.
- En vridning av tilskuddene fra produksjonstilskudd til intensiv drift til arealtilskudd som gjør at ekstensive arealer holdes i drift fremfor å gå ut av produksjon.
- En tydelig oppfølging av målene som er skissert i rapporten «Forslag til satsing for fortsatt seterdrift» og særlig målet om at antall setre med aktiv melkeproduksjon skal stabiliseres eller økes i årene fremover.
- Alle fylker tar inn bestemmelser om tilrettelegging av hekke- og beiteområder for fugler i sine forskrifter for regionalt miljøtilskudd.

Areal- og husdyrtilskudd

Sabima støtter jordbrukets krav om et ekstra fokus på rammevilkårene for små og mellomstore bruk, slik at disse fortsatt kan drive matproduksjon. Små- og mellomstore bruk er viktige for å opprettholde jordbruk over hele landet, og dermed også å holde kulturlandskapet i hevd. Høye krav til effektiv drift gjør at produksjon sentraliseres til de beste jordbruksområdene, samtidig som mer tungdrevne arealer som enger og beiter går ut av drift fordi de ikke er lønnsomme nok med dagens rammebetingelser. Tilskuddene bør derfor endres slik at det gis forholdsvis mer støtte til bruk av areal på bekostning av produserte enheter. Det må bli lønnsomt for bonden å holde i hevd arealene som er viktig for biologisk mangfold og der mat kan produseres med norske innsatsmidler. Alle eksisterende naturbeiteenger og slåttemarker må bevares gjennom riktig skjøtsel og bruk, siden mange allerede er tapt, og især må det bli lønnsomt for bonden å foretrekke dette framfor å nydyrke arealer.

Riktig beitetrykk er viktig for å ta vare på artsmangfoldet. Et for høyt beitetrykk kan gjøre at utbredelsen av beiteplanter reduseres. Et for lavt beitetrykk kan gjøre at beitedyra ikke klarer å holde vegetasjonen av busker og trær nede. En av årsakene til at dyr i mange områder ikke slippes på beite er at flere moderne husdyrraser ikke

får tilstrekkelig næring på beite. Det må lønne seg å drive med raser som er tilpasset ressursgrunnlaget. Husdyrtilskudd er i dag innrettet slik at det er et overveiende fokus på produksjon per dyr, noe som rammer en del tradisjonelle raser som kan være bra for kulturlandskapet, selv om produksjonen av kjøtt er noe lavere. Et eksempel er villsauene, som er avgjørende for å bevare den truede naturtypen kystlynghei. Den gammelnorske sauene kan produsere kjøtt på svært marginale utmarksressursar, samtidig som den er en utmerket landskapspleier og for eksempel holder kystlyngheien i hevd. Tilsvarende gjelder også for gamle storferaser, som klarer seg bedre i marginale og bratte områder og som også har mindre marktrykk.

Mindre områder som ligger mellom mer intensivt drevne areal er viktige for biologisk mangfold, slik som tungdrevet og marginal jord og overgangsområder mellom fulldyrka arealer og vei eller utmark.

[OECDs gjennomgang av norsk jordbruk fra 2021](#) peker på behovet for en vridning av tilskuddene fra produksjonstilskudd til intensiv drift til arealtilskudd som gjør at ekstensive arealer holdes i drift fremfor å gå ut av produksjon. Målet skal være at de ekstensive arealene driftes på bærekraftig vis utifra forutsetningene, og det gjøres best uten krav til en gitt produksjon. Krav til minsteproduksjon på arealer kan gjøre at driften ikke blir miljømessig optimal og at verdifulle arealer går ut av drift.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Arealtilskuddet må differensieres innenfor arealsonene ned på teignivå for å premiere ønsket drift og dekke merkostander ved drift av mer krevende arealer.
- Tilskuddene må innrettes etter arealstørrelse og ikke produksjonsomfang, for å sikre et spredt jordbruk som tar vare på kulturlandskapet i hele landet.
- Tilskuddsordningene for dyr på beite må differensieres slik at man får mer støtte for de første dyrene og mindre for påfølgende dyr, for å sikre en spredning i beitedyr over hele landet.
- Tilskudd til beiting i ekstensive, artsrike arealer bør prioriteres, og innbefatter beiting i trua kulturavhengige naturtyper som naturbeiter, slåttemark, kystlynghei, skogsbeiter, hamnehager, strandenger m.m. Det bør generelt stimuleres til økt beiting på arealer som er preget av århundrer med beiting og utnyttelse av lokale, nærliggende skogs- og fjellbeiter. Spesielt er det ønskelig med økt støtte til storfe- og geiteproduksjon som baserer seg på ekstensive utmarksressurser, da disse hindrer/reverserer gjengroingen.
- Prisnedskrivningen omfordes slik at tilskudd til kraftfôr heller går til å styrke beitebruken.

Det artsrike kulturlandskapet som en del av fremtidens jordbruk

Sabima jobber for et naturvennlig jordbruk som ivaretar det artsrike kulturlandskapet. Med kulturlandskap mener vi det artsrike landskapet som har blitt dannet gjennom tusenvis av år med husdyrhold, ved at dyrene har beitet og vegetasjonen har blitt slått eller høstet for å bli dyrefôr. Naturmangfoldargumentene er på bondens side; kulturlandskapet ivaretas ikke gjennom vern, men gjennom riktig bruk. Mange steder er bruk av kulturlandskapet fortsatt en del av jordbruket, men verdifulle områder er i stor grad utsatt for gjengroing eller intensivt bruk.

Begge deler gjør at landskapet endrer karakter og ikke lenger egner seg som leveområde for de mange kulturlandskapsartene. Slåttemarkene er det norske landbruket sin genbank. Her finnes ville utgangssorter for mange av kulturplantene våre. Slåttemark er av Artsdatabanken kategorisert som «kritisk truet» på rødlista for naturtyper, og en utvalgt naturtype gjennom Naturmangfoldloven. Artsdatabankens eksperter anslår at 99 prosent av slåttemarkene er borte. Det er svært dramatisk!

Kulturlandskapet er levested for 29 % av de trua artene våre og er en viktig del av vår kulturhistorie. Alle de semi-naturlige naturtypene i kulturlandskapet som er formet gjennom langvarig skjøtsel er truet, og de gjenværende områdene bør ivaretas gjennom tilpasset bruk og skjøtsel. Det artsrike kulturlandskapet er avhengig av en levende jordbruksnæring som skjøtter og bruker ressursene. Jordbruksnæringa er avhengig av det ville biologiske mangfoldet, som bidrar med pollinering, naturlig bekjempelse av skadegjørere, sykdomskontroll, næringsomsetning og et mangfold av beite- og slåtteplanter. Samtidig er både pollinerende insekter og mange andre insekter avhengig av at landbruket holder det artsrike kulturlandskapet i hevd. Kulturlandskapet kan bare bevares gjennom bruk, men for å beholde landskapets verdi, må det brukes på en måte som viderefører det som karakteriserte den historiske bruken. For eksempel må naturbeitemarker beites med riktig beitetrykk, lauvingstrær må lauves, kystlyngheia må brennes og beites. Slik virksomhet må gjøres lønnsom for bonden.

Virkemidler som bidrar til å beholde eller gjenskape kulturlandskapselementer i det mer intensivt drevne landskapet bør etterstrebes, gjennom for eksempel restaurering og skjøtsel av stedegen engkantflora, etablering av blomsterrike kantsoner, planting av blomsterstriper i åkeren og bevaring av kantsoner langs vassdrag.

Husdyrbruk som drives intensivt bør bevisstgjøres på å ta i bruk eller gjenskape ekstensivt skjøttede arealer og innlemme disse som beiteressurser i driften. Det være seg nærliggende og tradisjonelt beita beitehavner/hagemarker, raviner, strandenger, skogsbeiter, heimestøler, lyngheier mm. Disse ekstensivt drevne arealene kan gå inn i rotasjonsbeitingen med andre mer intensivt drevne grovfôrarealer, og deres biomangfoldverdier ivaretas med å unngå gjødsling og tilpasse beitetrykket.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- En større andel av tilskuddene bør baseres på areal, ikke produksjon. Økt ytelse bør ikke være et mål, da det kan gå negativt utover dyrevelferden, muligheten til å bruke norske ressurser i produksjonen og muligheten til bærekraftig bruk av norske arealer.
- Bonden bør få ekstra støtte for å ivareta og skjøtte spesielle arealer der det er store biologisk mangfoldverdier slik at det blir lønnsomt, og ved behov til å utvikle skjøtelsesplaner. Det kan innføres en egen tilskuddskategori for å opprettholde drift på arealer som er under tradisjonell drift, alternativt bør tilskuddene som bidrar til å ivareta og skjøtte arealer med biomangfoldverdier økes kraftig.

- Husdyrtilskudd må ta hensyn til hvilket beitetrykk naturen i området tåler. Det må differensieres mellom ulike typer beiting, og kompensasjonen bør være høyere for beiting i områder med rikt biologisk mangfold.
- Kompetanse om biologisk mangfold i utdanning og rådgiving må styrkes,
- Økt forskning på teknologiske løsninger for å ta vare på biologisk mangfold bør prioriteres, som for eksempel på maskiner som kan skjøtte blomstereng i kantsonene, samt følgeforskning på tiltak og virkningen av tilskudd.
- For å øke andelen dyr som kan benytte seg av utmarksbeite, bør det innføres et kastrattilskudd.
- For å stimulere til økt bruk av grovfôr i husdyrproduksjonen, må virkemidler som stimulerer til mer bruk av beite og gras prioriteres på bekostning av virkemidler som stimulerer til bruk av kraftfôr. Kraftfôrprisen må økes.

Tilskudd til miljøtiltak

Tilskuddene til miljøtiltak er sentrale for å støtte opp om de positive miljøverdiene fra jordbruket og ta tak i miljøutfordringene fra norsk matproduksjon. I 2021 var var 551 millioner til fordeling gjennom regionalt miljøprogram (RMP) og 132 millioner til fordeling gjennom tilskudd til spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL). Tilskuddene bør økes kraftig for å sikre at jordbruket kan ta ansvar for en matproduksjon som ivaretar alle elementene i bærekraftsbegrepet.

RMP og SMIL er viktige ordninger for å ta vare på det biologisk mangfoldet, og NIBIO-rapporten [Synergier av miljøtiltak i jordbruket](#) viser at det er behov for økte midler til begge ordningene, noe Sabima støtter.

Fremfor at gårdsbruk blir oppfordret til å lage klimaplaner bør de utarbeide miljøplaner der det blir satt tydelige mål for hele miljøfeltet, inkludert naturmangfold og forurensing, med utgangspunkt i gårdens ressursgrunnlag, tilgjengelige arealer og påvirkning på omgivelsene. Midler fra RMP bør kunne gå til utarbeiding av miljøplaner i samarbeid med fagpersoner. Her vil alt fra aktuelle soner for pollinerende insekter, restaurerbare gamle kulturmarker, bekjemping av fremmede arter, ivaretagelse av trua arter/naturtyper synliggjøres sammen med aktuelle tiltak for klima, forurensing og hvilke tilskuddsordninger som er aktuelle for de ulike tema.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Arealtiltak og grastiltak som gis gjennom RMP bør i større grad sette krav om ivaretagelse av biologisk mangfold på grasarealet.
- Satsene som gis til bevaringsverdige husdyrraser bør økes for å øke motivasjonen til å bevare de tradisjonelle husdyrrasene, som også er gode landskapspleiere, kan nyttiggjøre seg av marginale ressurser og klarer seg bedre i møte med rovdyr.
- Økt tilskudd til organisert beitebruk for å redusere tap av dyr på utmarksbeite og redusere konfliktnivået i områder med store rovdyr.
- Tilskuddene til slåttemyr og slåttemark under RMP bør økes for at enda flere slåttemarker kan restaureres tilbake til aktiv bruk,

- Grønnsaksproduksjon er matproduksjon med høyt forurensingspotensial. Ved en økning i produksjonen av grønnsaker, må det iverksettes tiltak som forhindrer økt forurensing fra jordbruket til blant annet vann og vassdrag.
- De aller fleste jordbruksstilskuddene er ettårige. Det gjør det utfordrende for tiltak som skjøtsel av kantsoner og etablering av soner for pollinerende insekter, som bør sees i et flerårig perspektiv.
- Tilskuddene bør også kunne brukes til innkjøp av nødvendig spesialutstyr for skjøtsel av krevende arealer, som f.eks. tøhjulstraktorer.
- Tilskudd fra RMP bør også kunne benyttes til å utarbeide helhetlige miljøplaner inkludert klima, forurensing og naturmangfold.

Produksjon av stedegne frø

Det er stor etterspørsel etter frø for etablering av blomsterenger og blomsterstriper. NIBIO er kommet godt i gang med produksjon av naturfrø for blomstereng og disse frøblandingene er de eneste som kan kvalifisere som stedegne blomsterfrø. Det bør komme krav om stedegenhet ved bruk av frø i kulturlandskapet. NIBIOs frøblandinger er i tillegg regionale (10 ulike regioner i 2024) og består kun av arter som vokser naturlig i de respektive regioner. NIBIO er også kommet langt utvikling av rimeligere Robustfrøfrøblandinger som egner seg for pollinatorsoner i landbruket og andre større arealer i de ulike regioner. I 2024 tilbys slike Robustfrøblandinger for Sørøstlandet og Innlandet, mens en egen blanding for Midt-Norge vil være tilgjengelig fra 2025.

Bortsett fra NIBIOs blandinger er de fleste andre frøblandingene som er tilgjengelige på markedet ikke regionalt tilpasset når det gjelder artssammensetning, og de inneholder dessuten frø som er produsert utenfor Norge. Bruk av slike frøblandinger bidrar til en genetisk utvanning og i verste fall spredning av fremmede arter. Det invaderende ugraset hønsehirse er f.eks. blitt spredt til mange norske gårdsbruk gjennom forurensing i pollinatorblandinga 'Spire Insektvenn' fra Felleskjøpet.

Utvikling og produksjon av de regionalt tilpassede frøblandingene er ressurskrevende, og NIBIO klarer ikke å få dette til å 'gå rundt' med ordinære timesatser. At 'Forskrift om tilskudd til frøavl' er utvidet til å omfatte produksjon av frø til blomstereng endrer ikke på dette, da tilskuddet i hovedsak går til NIBIOs konytraktfrøavlere, og ikke til selve NIBIO. NIBIO har derfor behov for øremerkede midler i til denne oppgaven.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- NIBIO må få en økning i øremerkede midler til utvikling og produksjon av regionale frøblandinger.
- Det må arbeides for at prisen på frøblandinger blir overkommelig for bonden å bruke og at dette bidrar til å skape en høy og forutsigbar etterspørsel etter frø.
- Bønder bør frarådes å bruke utenlandske frøblandinger og frøblandinger med fremmede arter.

Utvalgte kulturlandskap

Utvalgte kulturlandskap er en vellykket ordning, noe som også var konklusjonen da den ble evaluert i 2013. For at ordningen skal beholde sitt gode rykte og bidra til å opprettholde verdien i områdene, er det behov for tett oppfølging fra forvaltningen. Områdene er viktige i seg selv å bevare for biologisk mangfold, særlig som habitater for pollinerende insekter, men de er også viktige som «laboratorier» og utstillingsvinduer for å teste mer mangfoldig og naturvennlig jordbruksdrift og jordbruksforvaltning. Flere steder er ordningen også gunstig i reiselivsøyemed. I dag omfatter ordningen 51 områder, men målet var 100 områder da den ble opprettet i 2009. 100 områder vil åpne for variasjon i type og størrelse, samt geografisk spredning. Ordningen er vedtatt utvidet gjennom Norsk handlingsplan for naturmangfold.

Fra 2020 overtok kommunene forvaltning av ordningen. En del kommuner har uttrykt at det er utfordrende å overta ansvaret fra fylkesmennene uten at det medfølger øremerkede midler til å forvalte ordningen. Det vil sannsynligvis resultere i store variasjoner i hvor aktivt områdene vil følges opp. I en del områder kan dette lett bli en ren tilskuddsordning uten de nødvendige overordnede perspektivene. Det er viktig med en fortsatt høy faglig standard både på biologi og jordbruksmetoder for områdene, og det er avgjørende at vurderingen av områdene gjøres av både biologer og faglag.

Parallelt med at det utpekes nye områder, må det være en økning i midlene som skal bidra til å sikre verdien i de utpekte områdene gjennom skjøtsel, restaurering og kunnskapsinnhenting. Tilstrekkelige ressurser til drift av ordningen i kommunene og gjennomføring av tiltak i områdene er sentralt for å sikre verdiene i områdene og beholde lokal entusiasme for ordningen.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Ordningen med utvalgte kulturlandskap bør innen 2030 utvides til 100 områder.
- Det må settes av økte midler til tilskuddsordningen for utvalgte kulturlandskap for å stimulere en fortsatte interesse for ordningen.

Vanmiljø

Som en følge av EUs vanndirektiv har Norge juridisk bindende miljømål for alle vannforekomster. En av de største miljøutfordringene for jordbruket er næringsavrenning, og dens påvirkning på vanmiljøet, inkludert fjorder som Oslofjorden. Avrenning fra jordbruksareal fører næringssalter, organisk materiale og partikler ut i elver, innsjøer og kystvann, der det påvirker økologien. Tiltaksbehovet i jordbruket blir forsterket av at klimaendringene forsterker avrenningsproblematikken fra jordbruksarealer gjennom hyppigere og kraftigere nedbør, samt endrede fryse- og tineepisoder om vinteren.

For å skape mer dyrkbart areal og større, sammenhengende teiger, er mange myr- og våtmarksområder drenert. Slik har landbruket bidratt til at over en tredjedel av norsk myr og våtmark er borte. I tillegg er mange hundre mil med bekker lagt i i rør, rettet ut og kanalisert. Disse fysiske inngrepene forsterker og forverrer eutrofiproblerne, siden våtmarkene og bekkene ikke lenger er fungerende

økosystemer, og dermed ikke kan utføre økosystemtjenestene sine, som å rense vannet.

Samlet sett preges derfor vannmiljøet i kulturlandskapet i dag av fattigere biologisk mangfold, eutrofi- og forurensningsproblemer og større flomskadepotensial.

Det er mange steder ønskelig å snu denne trenden gjennom å åpne og restaurere lukkede eller kanaliserte bekker. Midler til dette kan berettiges fra tilskudd til miljøtiltak i jordbruket, som omfatter blant annet tiltak for biologisk mangfold.

En del vannmiljøtiltak prioriteres allerede gjennom tilskudd, noe som gir muligheter for et miljøarbeid som favner langt videre enn erosjon og avrenning. Kantsoner og buffersoner med et rikt planteliv er positivt både for vannmiljøet, som korridor for vilt, og som levested for fugler og insekter. Økologiske rensetiltak (fangdammer og kantsoner med trær og busker) er positivt for biologisk mangfold både på land og i vann. I tillegg til økte midler over RMP og SMIL, bør jordbruket bidra mer til vannmiljøovervåking knyttet til påvirkninger fra egen sektor, for å matche andre sektorer der overvåking kan pålegges med hjemmel i forurensningslov eller vannressurslov.

I forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket er det satt miljøkrav som regulerer inngrep i kulturlandskapet og setter krav til vegetasjonssone mot åpent vann. Formålet med miljøkravene er å bidra til en mer miljøvennlig matproduksjon ved å ivareta miljøverdier i landbrukets kulturlandskap og redusere forurensningen fra jordbruket.

De jordbruksrelaterte tiltakene i gjeldende vannforvaltningsplaner med tilhørende tiltaksprogrammer må gjennomføres. I tillegg er det særlig behov for å bevilge mer penger til gjennomføringen av innsatsområde 2 i Oslofjordplanen, som omhandler å redusere arealavrenning fra jordbruket med Oslofjorden som resipient. Tiltakene i denne planen, som kommer i tillegg til de øvrige tiltaksprogrammer, bør egentlig gjelde over hele landet.

Overvåking av effekten av tiltakene som del av vannmiljøovervåkingen er et svakt punkt. Det er ikke god nok kunnskap om effekten av jordbrukstiltak i dag, og hvis effekten av disse dokumenteres og synliggjøres, blir gjennomføringslysten høyere hos både utøvere og myndigheter. Det er viktig å løfte frem de langtidsovervåkingsserier vi har av vannmiljøtiltak i landbruket, siden effektene ofte lar vente på seg, og må ses over tid. De langtidsserier som er bør fortsettes, og kompletteres med nye for å få et bedret bilde.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Mer midler bør settes av til vannmiljøovervåking.
- Mer midler til RMP og SMIL for å muliggjøre flere vannmiljøtiltak.
- Mer midler til gjennomføringen av innsatsområde 2 i Oslofjordplanen, som omhandler å redusere arealavrenning fra jordbruket.
- Tiltakene i innsatsområde 2 i Oslofjordplanen bør gjelde for jordbruk over hele landet, med midler gjort tilgjengelige for dette.

- Mer midler til gjenåpning og restaurering av lukkede eller kanaliserte bekker i jordbrukslandskap.
- Som ledd i vannmiljøovervåkning, mer midler til overvåkning av effekten av tiltak.
- Midler til kursing av landbruksrådgivere, om behov for og muligheter til vannmiljøtiltak i landbruket
- Mer midler til miljørådgiving, slik at informasjon om tiltak og betydningen for biomangfold og vassdragsmiljø blir godt forankret hos jordbruksutøvere.

Jordhelse

Jordhelse og jordkarbon er temaer som er relatert og som får stadig mer oppmerksomhet. God jordhelse oppnås ved at jordas fysiske, kjemiske og biologiske bestanddeler fungerer optimalt. Biologisk mangfoldet i jord er en sentral del av dette. For å oppnå god jordhelse, bør blant annet jordbearbeiding begrenses, det bør benyttes vekstskifte og plantedeckket bør opprettholdes i store deler av året. Agroøkologi vil styrke bærekraften i matsystemet og regenerativt jordbruk har som formål å forbedre og bevare jordkvaliteten gjennom å spille på lag med naturen og jordas ressurser. Dette er prinsipper som vil være viktige for å kunne opprettholde matproduksjon på sikt, også i norsk jordbruk.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- RMP-tilskudd som skal bidra til bedre jordhelse, som utplanting av fangvekster og bruk av fangvekster, bør økes i takt med etterspørselen etter tilskuddet.
- Det må vurderes hvilke virkemidler som bør etableres for ytterligere stimulering av bedre jordhelse.
- Tiltak for økt jordhelse bør prioriteres i landbruksrådgivingen.
- For å sikre produktivt jordbruk i Norge på sikt bør prinsippene som ligger til grunn for agroøkologi og regenerativt jordbruk i større grad tas hensyn til i norsk jordbrukspolitik.
- Det må forskes mer på effekten av ulike tiltak for bedre jordhelse under norske forhold.

Fremmede arter

Fremmede arter er en av de største truslene mot biologisk mangfold, og er direkte skadelig for jordbruket. Fremmede arter kan forårsake økonomiske tap i jordbruket direkte, som amerikansk blomstertrips eller potettrørråte. I tillegg har fremmede arter i mange tilfeller negativ innflytelse på biologisk mangfold som driften er avhengig av, slik som mangfoldet av pollinerende insekter. Ved at produksjonen av norske planter økes på bekostning av importerte planter, reduseres risikoen for innførsel av fremmede arter og grøntanleggsbransjen får økt etterspørsel. Det er videre viktig at bekjemping av fremmede arter gjøres lønnsomt og utføres gjennom eksisterende ordninger i sektoren.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- For å redusere risikoen med innføring av fremmede plantearter og planter med jordklump bør norske planteskoler, hagesentre og gartnerier støttes i produksjon av norske planter.

- De reelle samfunnskostnadene knyttet til risikoen ved import av planter må synliggjøres i avgifter på og krav til slik import.
- Importert høy fra utlandet har stort potensial for å ha med seg ulike insekter og sopp som «blindpassasjerer», samt spre frø av utenlandske arter, og bør unngås.

Vinn-vinn for klima og natur

Det er gledelig at Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norges Bondelag har inngått en klimaavtale med regjeringen, og har forpliktet seg til å kutte CO₂-utslippene. For jordbruksavtalen må man samtidig ha som mål å legge til rette for et bærekraftig jordbruk i *bred* forstand – klimagassutslipp alene er ikke et tilstrekkelig mål på bærekraft. Jordbruksavtalen må ha en helhetlig tilnærming til hvordan alle miljøutfordringene kan løses, der virkemidler og tiltak innenfor hvert av feltene klima, biologisk mangfold og forurensing ikke gir negative effekter på de to andre utfordringene.

Drøvtyggerne har blitt en del av miljødebatten og får mye oppmerksomhet for å bidra til klimagassutslipp gjennom utslipp av metan. Med klimamerking av mat fremstår kylling og svin som har stått på bås og spist kraftfôr som mer miljøvennlige enn storfe og småfe som har gått på utmarksbeite. En for sterk vektlegging av drøvtyggenes utslipp av metan, kan gjøre at det blir politisk nedprioritert å legge til rette for beiting og produksjon av storfe og småfe. Rollen sau, ku og geit har som kulturlandskapspleiere kommer i skyggen, og dette kan få dramatiske konsekvenser for kulturlandskapet.

En erstatning av grasressurser med kraftfôr vil også få uheldige konsekvenser for selvforsyningsgraden. Kun 3 prosent av Norges areal er dyrka mark, og de betydelige områdene som består av utmark er en viktig del av ressursgrunnet vårt.

Klimagassutslipp fra biologiske prosesser er utfordrende å estimere. Det er viktig å unngå tiltak som gir karbonlekkasje eller skader norsk natur, siden det vil være kortsiktig med tanke på å bevare fungerende økosystemer som et grunnlag for matproduksjon på lang sikt. Intensive jordbruksmetoder har ført til en reduksjon i karbonlagrene i åkerjord, men endret jordbrukspraksis kan øke karbonopptaket i jord (se eget avsnitt om jordhelse). Nyere forskning tyder dessuten på at beiting og slått kan bidra til at jorda øker opptak og lagring av karbon i jordsmonnet. Karbonbinding i jorda kan medføre at karbonkretsløpet på grasmark som beites eller slås er positivt, med høyere opptak enn utslipp. Da blir det for enkelt å løfte frem storfe og småfe som har stått på bås og spist en høy andel kraftfôr som mer klimavennlige enn artsfrendene som har beiteressurser som en sentral bestanddel i sin diett.

Nyere forskning viser at en vridning mot mer bruk av grovfôr og lavere kraftfôrforbruk kan resultere i at produksjonen av rødt kjøtt opprettholdes og mer jordbruksareal tas i bruk, samtidig som klimagassutslippene blir tilnærmet uendret. Det mest effektive virkemiddelet for å oppnå dette er omlegging fra husdyrtilskudd til arealtilskudd. En økning i bruk av utmarka og ugjødsla innmark for beiting og høsting av fôrressurser, vil gjøre oss mer selvforsynte og bidra til å bevare

kulturlandskapet. Dette kan være et alternativ til at mange årsverk vil forsvinne i jordbruket, slik det ble estimert i Klimakur, og at dette særlig antas å ville ramme små bruk. Det er mulig å drive en mer ekstensiv kjøtt- og mjølkeproduksjon med beiteressurser som en større innsatsfaktor, færre dyr og lavere produksjon pr. areal, men da må politikken og prioriteringene støtte opp om en dreining i den retningen slik at lønnsomheten for bonden ikke blir dårligere. For samfunnet vil likevel den totale lønnsomheten være god, fordi man også får samfunns-goder som ivaretagelse av det artsrike kulturlandskapet samt lokal matsikkerhet og forsyningssikkerhet.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- En vridning fra husdyrtilskudd til arealtilskudd for å øke andelen grovfôr i drøvtyggerproduksjonen på bekostning av kraftfôr.
- Det må prioriteres videre forskning og uttesting av potensialet for karbonbinding i jord under ulike skjøtselregimer, både i dyrka jord og jord i eng, beite- og slåttemark.
- Tiltak for å redusere jordbrukets klimaavtrykk må ikke gå på bekostning av biologisk mangfold og forurensing.
- Bærekraftsmerking av mat må være helhetlig og favne bredere enn kun klima.

Norske mattradisjoner

Ved å løfte frem unik norsk mat, norske mattradisjoner og produkter fra dyr på beite kan det skapes et større marked for nisjeprodukter og en økt betalingsvillighet for mat produsert i Norge.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Muligheten for geografisk opprinnelsesmerking og spesialitetsmerking bør utnyttes for å løfte frem unike norske produsenter og skape mer entusiasme for norsk matproduksjon. Dette kan for eksempel gjøres gjennom merkeordningen beskyttede betegnelser fra Stiftelsen Norsk Mat.
- Stiftelsen Norsk Mat bør ha kriterier som favner biologisk mangfold, klima og forurensing.

Myr

Myr demper flom, lagrer karbon og mange dyre- og plantearter er avhengige av myra i hele eller deler av sin livssyklus. Av landbrukets klimautslipp er utslippene fra dyrket myr blant de største – et omfang nesten like stort som utslippene fra drøvtyggere. Ifølge [Naturstrategi for våtmark \(2021\)](#), vil forbud mot nydyrking av myr gi en samlet reduksjon i utslipp på 512 000 tonn CO₂-ekvivalenter i perioden 2021–2030, og er ifølge Klimakur 2030 blant de rimeligste klimatiltakene. Et vesentlig bidrag fra landbruket for å redusere klimautslippene, vil derfor være å bedre forvaltningen av myr. Ettersom drenerte myrer slipper ut klimagasser i mange tiår, må landbruket også gå i bresjen for å redusere utslipp fra tidligere dyrket myr, blant annet ved å vurdere om mislykkede oppdyrkingsprosjekter kan avvikles og i stedet restaureres tilbake til naturlige våtmarker. Vi er også positive til utprøving av paludikultur i Norge, som et tiltak for å stanse utslipp av CO₂ fra dyrka myr.

Sabima mener at nydyrking eller nedbygging av myr ikke kan aksepteres. Sabima mener at myndighetene gjennom jordbruksavtalen skal kunne kompensere bønder som velger å restaurere myrer der oppdyrking har vært mislykket. Det er også naturlig å gi økonomisk tilskudd til fortsatt drift av tungdrevne arealer, der alternativet ville være å nydyrke for eksempel myr. Skal vi nå Paris-avtalen og målene i Naturavtalen, vil dette være både nødvendig og fornuftig.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Forbudet mot nydyrking av myr må respekteres
- Mislykkede nydyrkingsarealer må tilbakeføres til naturlige våtmarker
- Utslipp fra dyrking av tidligere myr må reduseres

Tiltak for fugler

De siste 20 årene har vi mistet over en tredjedel av fuglene i kulturlandskapet. Arter som tidligere var vanlig å finne i jordbrukslandskapet, har blitt sjeldne. Særlig gjelder dette bakkehekkende fugler. Mer intensivt jordbruk og nedlegging av jordbruksareal er de viktigste årsakene. BirdLife Norge lagde i 2020 en [rapport med tiltak for bakkehekkende fugler](#) i jordbrukslandskapet og NIBIO lagde samme år en [rapport om fugler i jordbrukslandskapet](#). Begge rapportene trekker frem tiltak som kan gjennomføres for å snu utviklingen og bedre forholdene for fugler som hekker i jordbrukslandskapet. Flertallet av disse tiltakene vil være positive for arter i kulturlandskapet generelt. Naturmangfold, inkludert bakkehekkende fugler, kan bli negativt påvirket av klimatiltak som spredning av gjødsel gjennom bruk av slangebommer istedenfor viftespredning av gjødsel. I områder med kritisk truede, bakkehekkende fugl, som vipe, bør klimatiltak med en klar negativ effekt på naturmangfold ikke støttes gjennom RMP.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Det blir obligatorisk for alle fylker å ta inn bestemmelser om tilrettelegging av hekke- og beiteområder for fugler i sine forskrifter for regionalt miljøtilskudd.
- Dammer i kulturlandskapet er viktige for naturmangfoldet, og særlig bakkehekkende fugler. RMP-tilskudd til fangdammer bør også vektlegge hvordan fangdammen kan utformes for å bidra positivt til naturmangfold.
- Tilskudd gjennom RMP og andre ordninger bør gjennomgås for å kartlegge potensielle negative effekter på fugler og annet naturmangfold og deres justeres for å unngå denne negative effekten.

Økologisk jordbruk

Norge har lavest andel areal som blir drevet økologisk i Norden. NIBIO kaller det et økologisk paradoks at mens etterspørselen etter økologiske varer går opp, går økologisk jordbruksareal ned (Utsyn over norsk landbruk - Tilstand og utviklingstrekk, NIBIO; 6 (7) Heidi Knutsen 2019).

Sabima mener at økologisk jordbruk har en viktig spydspissfunksjon for en matproduksjon som er i samspill med økosystemene. Mange studier viser at det biologiske mangfoldet er større der det drives økologisk jordbruk. Dette gjelder både mikrolivet i jordsmonnet og naturen rundt.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Det bør stimuleres til økt andel økologisk jordbruk gjennom økning av omleggingstilskuddet til økologisk jordbruk.
- Tallfestede produksjonsmål for økologisk jordbruk bør gjeninnføres.
- Utviklingsmidler til økologisk jordbruk bør økes for å bidra til produksjon og salg av økologisk mat som er etterspurt i markedet.

Seterdrift

Fra 2000 er antallet jordbruksbedrifter med seterdrift redusert med nær 60 prosent. Rapporten «Forslag til satsing for fortsatt seterdrift» er tydelig på at nedgangen sannsynligvis vil fortsette om ikke det legges en betydelig innsats inn i å snu utviklingen.

Av de melkeprodusentene som fortsatt benytter seg av seterdrift er det [en overvekt av bruk med små besetninger](#). Seterdrift er viktig for å ivareta naturverdier og kulturverdier. For at seterdrifta skal videreføres er det viktig at det blir lønnsomt å drive videre med små besetninger, også etter innføring av løsdriftkravet i 2034.

Sabima foreslår følgende tiltak:

- Minimumssatsen på setertilskuddet bør øke fra 50.000 kr til 100.000 kr.
- Virkemidler som særlig retter seg mot små og mellomstore melkebruk må styrkes, deriblant investeringsmidler både til overgang til løsdrift og direkte til investeringer i setra.

Sabima ønsker lykke til med forhandlingene! Vi vil gjerne bidra både med faglige avklaringer og i debatter som ligger foran oss.

Vennlig hilsen

Christian Steel
Generalsekretær